

GENEL SÖZLÜKLERİN BÜTÜNCÜL VE PARÇACIL YAPILARINDA ÖZEL YER ADLARININ YERİ: TÜRKÇE SÖZLÜK'TE İL VE İLÇE ADLARI

Sami BASKIN *

Geliş Tarihi: 28.12.2016
Kabul Tarihi: 20.02.2017

Öz

Genel sözlükler, özelleştirilmiş sözlüklerin aksine belirli bir konu ya da tarzla daraltılmamış eserlerdir. Ancak başta sözlük bilimsel nedenlerden ve fiziksel kapasitenin sınırlılığından kaynaklanmış bazı sınırlandırmalar içerirler. Bu yüzden genel sözlükler görünürde ait oldukları dilin tüm öğelerini barındırır da genellikle yaygınlık kazanmamış terimler, özel adlar vb. dil birimlerini içermezler. Bu sözlüklerin hangi dilsel birimleri kapsayacağı, hangilerini de dışarda bırakacağı sözlüğün bütüncül yapısı ile ilgilidir. Sözlük hazırlayanlar bu bütüncül yapıyı inşa ederken daha önce belirledikleri ilkeler doğrultusunda hareket eder ve derlemlerini şekillendirirler. Ancak bütüncül yapıyı görünür kılan, kullanıcıları daha çok ilgilendiren kısım, sözlüğe dâhil edilen dil birimlerinin sunuluş biçimidir. Bu da sözlüğün parçacıl yapısı ile ilgilidir.

Bu çalışmada amaç, genel bir sözlük olan Türkçe Sözlük'te özel yer adları kapsamındaki il ve ilçe adlarının durumlarının belirlenmesi ve sözlükte tespit edilen eksikliklere yönelik sözlüğü geliştirici çeşitli önerilerin hazırlanmasıdır. Bu amaca uygun olarak belge tarama yöntemi ile önce Türkçe Sözlük'te yer alan il ve ilçe adlarını içeren maddeler tespit edilmiş, sonra modern yabancı sözlüklerde de il ve ilçe adlarının nasıl işlendiği gösterilmiştir. Tartışma kısmında ise bir genel sözlüğün bu adlar karşısında nasıl bir yol izleyeceği değerlendirilmiştir. Sonuç kısmında ise özel yer adları ile ilgili öneriler ve örnek madde tasarımları sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: genel sözlükler, özel yer adları, bütüncül yapı, parçacıl yapı

PLACE OF SPECIAL PLACE NAMES IN MACRO AND MICRO STRUCTURE OF GENERAL DICTIONARIES: PROVINCE AND DISTRICT NAMES IN TÜRKÇE SÖZLÜK

Abstract

General dictionaries, unlike customized dictionaries, are works that are not narrowed down to a specific subject or style. However, they contain some limitations, mainly due to lexicological reasons and limitations of physical capacities. Thus, although the general dictionaries apparently contain all the words of the language to which they belong, they don't often include language units such as unfamiliar terms, special names etc. Which linguistic units these dictionaries will cover and which will exclude relates to the macro structure of the dictionaries. While building this macro structure, dictionary makers move in line with the principles they set before and shape their collections. However, what makes the macro structure visible and concerns the users more is the

* Yrd. Doç. Dr.; Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi, samibaskin@gmail.com

presentation of the language units included in the dictionary. This is about the micro structure of the dictionary.

The purpose of this study is to determine the status of province and district names within *Türkçe Sözlük*, a general dictionary, and to prepare various proposals to develop the dictionary for the deficiencies identified in the dictionary. In accordance with this purpose, items containing the names of provinces and districts in the *Türkçe Sözlük* were identified with document scanning method and has been shown to how province and district names were processed in modern foreign general dictionaries.

In the discussion part, it has been evaluated how a general dictionary will follow these names. In the conclusion part, proposals and sample material designs about special place names are presented.

Key Words: general dictionaries, special place names, macro structure, micro structure

Giriş

Türkçe Sözlük'e göre “sözlük (-ğü, a), bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügattir” (Komisyon, 2010: 2157). Sözlüğü Aksan, "bir dilin (ya da birden çok dilin) sözvarlığını, söyleyiş biçimleriyle, yazımlarıyla veren, bağımsız biçimbirimleri temel alarak bunların, başka öğelerle kurdukları söz öğeleriyle birlikte anlamlarını, değişik kullanımlarını gösteren bir sözvarlığı kitabı..." (Aksan, 1982: 77), Akalın, “bir dilin bütün veya belli bir dönemdeki sözcüklerini yazılışları, türleri, söylenişleri, temel ve yan anlamları, kullanım özellikleri bakımından açıklayan, edebi metinlerden seçilen cümlelerle örneklendiren, alıntı sözcüklerin hangi dilden geçtiğini bildiren başvuru kaynağı” (Akalın, 2010: 268), Hartmann ve James “büyük ölçüde alfabetik düzene göre ama aynı zamanda konu türüne görede sıralanmış, genel olduğu kadar özel, tek dilli, iki dilli ve çok dilli sözlükler için de kullanılan kaynak eser” (Hartmann ve James, 2002: 4), Cabre de “seçilmiş kelimeleri veya diğer dilsel öğeleri bir araya getiren ve onlar hakkında bilgi veren dilbilimsel bir ürün” (Cabre, 1992: 31) biçiminde tanımlamıştır. Tüm bu tanımlar dikkatle incelendiğinde sözlüklerin dilsel öğeleri bir araya getiren ve onların çeşitli yönlerini açıklayan birer başvuru kaynağı olduğu görülür. Bu durumda temel bir soru ortaya çıkar: “Hangi sözlük, hangi dilsel öğeleri bir araya getirir ve bunları nasıl açıklar?”

“Hangi sözlük, hangi dilsel öğeleri bir araya getirir?” sorusu bütüncül yapı ile ilgilidir. Bu yapı, “planlama, veri toplama, sözlüğe dâhil edilecek maddelerin seçimi, sözlük maddelerinin bir araya getirilme (dizilme) yöntemi” (Dash, 2007: 250-259) gibi sözlüğün çoğunlukla hazırlık aşamalarından oluşur. Sözlüğe dâhil edilecek maddelerin seçimi, yazılacak sözlük türüne göre değişir. Bu çalışmanın konusu *Türkçe Sözlük*'te özel yer adları (il ve ilçe adları) olduğundan, bu sözlüğün türü olan genel sözlüklerin madde seçimi üzerinde durulmuştur.

Genel sözlükler, sınırlandırılmış sözlüklerin aksine belirli bir konu ya da tarzla daraltılmamıştır. Bu sözlüklerde kelime listesi, ana dili konuşanları tarafından kabul edilen veya anlaşılabilir bütün dilsel öğeleri kapsar. Yani genel sözlükler, ait oldukları dilin tüm öğelerini barındırır. Bu sözlükler aynı zamanda, sözlük kullanıcısının beklentileri doğrultusunda, kelimenin anlamını, telaffuzunu, yazım biçimini, dilbilgisel durumunu vb. içerir (Burkhanov, 1998: 155). Burkhanov'un bu tanımlamasına göre genel sözlüklerin sınırı, dilin sınırı ile eş anlamlı görülebilir. Ancak o, bu tanımlamanın çok geniş olduğunu ve daraltılması gerektiğini anlamış olmalı ki hemen akabinde, dilin bölgesel veya sosyal farklılıklardan kaynaklanan değişik kullanımlarının (ağızlar vb.), yaygınlık kazanmayan terimlerin vb. genel sözlüklere dâhil edilemeyeceğini belirtmiştir. Aslında genel sözlüklerin, nasıl yapılandırılacağı ve hangi dilsel öğeleri içereceği konusu pek çok sözlük bilimcinin üzerinde durduğu bir konudur. Zira "sözlük yazımında en önemli husus, sözlüğü yazılacak dilin söz varlığının tespit edilmesi işidir" (Topaloğlu, 2010: 27). Sinclair'den yaptığı uyarlamayla Kocaman, bir sözlüğe dâhil edilecek dilsel öğelerin seçiminde dikkat edilmesi gereken hususları şöyle listelemiştir:

- a. Gerçeklik: Sözlük salt düzenleyicisinin dil yetisinde bulunan sözcükleri değil, gerçekte kullanılan sözcükleri (yaygın anlamları ile birlikte) içermelidir.
- b. Sıklıkta tutarlılık: İlgili alanın en sık ve yaygın kullanımları sözlükte bulunmalıdır.
- c. Uygunluk: Salt amaca uygun sözcükler seçilmelidir.
- d. Kuralcılık: Sözlük gerektiğinde yaygın kullanım kurallarını açıklamalıdır.
- e. Kullanım/biçem düzlemleri: Sözlükte argo, yerel ağız, resmi, gündelik, eski vb. nitelermeler bulunmalıdır.
- f. Eski/yeni sözcükler: Eski diye nitelenen ama günümüzde de yaygın olarak kullanılan sözcüklere yer verilmeli, bir ölçüde benimsenmiş yeni yapım sözcükler de sözlüğe eklenmelidir.
- g. Yerel sözcükler: Dilin kurallarını yansıtan, ortalama konuşurun anlayabileceği yerel sözcüklere sınırlı bir yer ayrılmalıdır.
- h. Kapsam: Dildeki bütün sözcükler ya da amaca uygun belli bir kesitin bütünü sözlükte yer almalıdır.
- i. Genel/teknik sözcükler: Günlük dile girmiş teknik sözcükler genel sözlüklerin kapsamına alınmalı; ancak günlük dile girmemiş olanlar kapsam dışında tutulmalıdır.
- j. Sözlü/yazılı dil: Sözlük malzemesi genellikle yazılı dilden toplanır. Oysa sözlü dilden veri toplamak, yazılı biçimlerin sözlü dildeki değişimlerini göstermek açısından önemlidir (Kocaman, 1998: 112).

Doğan Aksan da doğrudan genel sözlükleri göz önünde bulundurarak bir sözlük maddesinde nelerin bulunabileceğini, nelerin de genel sözlük kapsamına dahil edilemeyeceğini, genel sözlük hazırlarken nelere dikkat edilmesi gerektiğini şu maddelerle belirtmiştir:

- a. Madde başı olacak kelimeler, bağımsız biçimbirimler olmalıdır.
- b. Sözlüğe temel olacak sözcükler ve bunların kullanımları, doğrudan doğruya dilin yazılı ürünlerinin taranması yoluyla seçilip fişlenmelidir.
- c. Madde başları, dilde kesinleşmiş yazım biçimlerine uygun olarak, vurgu özellikleri, sözcük türleri açısından dildeki yerleri (ad, eylem, ünlem gibi) gösterilerek sözlükte yer almalıdır.
- d. Özel adlar, eylemlerin çekimli biçimleri (alsaydı, oturmuşmuş gibi) söz varlığına katılmamalıdır.
- e. Değişik söyleyiş biçimlerinin yaygın olduğu durumlarda (yine ve gene, makine ve makina, meyve ve meyva gibi) en yaygın biçim, abece sırasında madde başı olarak açıklanmalı, ötekilerde açıklama yapmadan buna gönderimde bulunulmalıdır.
- f. Madde başları tanımlanırken temel anlam başta verilmeli, yan anlamlar temel anlamla ilişkisine ve kullanım sıklığına göre sıralanmalıdır.
- g. Her bir açıklama içinde deyimlere ve öteki öğelere yer verilmeli, bunlar yazılı ürünlerden derlenen örneklerle tanımlanmalıdır.
- h. Eşadlı öğeler sözlükte ayrı birer madde başı olarak alınmalıdır (dolu: boşun karşıtı ve dolu: yuvarlak buz tanesi gibi).
- i. Herhangi bir uzmanlık alanının ayrıntısı sayılabilecek, herkesçe bilinmeyen ya da bilinmesi gerekli olmayan kavramlara yer verilmemelidir (Aksan, 1982: 84-85).

Aksan'ın belirttiği hususlardan a, b, d, e, h, i maddeleri doğrudan sözlük maddelerinin seçimi ve dizilmesi ile ilgilidir. Diğerleri ise madde girişi diye adlandırılan ve sözlük kullanıcılarının işine en çok yarayan kısımda nelerin yapılacağını gösterir. Bu, aslında “Genel sözlükler, dilsel öğeleri nasıl açıklar?” sorusunun cevabıdır. Dash'a göre bu soru parçacıl yapı ile ilgilidir. Çünkü parçacıl yapının içinde, “madde başı, heceleme, telaffuz, etimoloji, morfoloji ve dil bilgisi, anlam, tanıklayıcı örnekler ve alıntılar” (Dash, 2007: 250-259) gibi sözlüğün açıklayıcı kısımları bulunmaktadır. Bu kadar çok fazla ögesi bulunan bir yapıyı, özel adlar için inşa etmek oldukça güçtür. Çünkü bir sözlük bilimci için genel manada isimler, özellikle belli başlı yer isimleri, her türden problemi doğurmaya müsaittir. İlk olarak, bir yer ismi gerçekten tanımlanamaz. Ayrıca “Yer isimlerinin hangileri sözlük kapsamına alınmalı, hangileri de alınmamalı?” sorusu da sözlük yazarlarını oldukça meşgul eder.

“Ülke, şehir ve kasaba isimleri bariz sözlüksel öge olabilir. Ama ya köyler, mezarlar, tepeler ve nehirler ya da binalar, sokaklar ve tarlalar ne olur? Ülkedeki yer isimleriyle sınırlı kalınacak mı yoksa bütün ülkelerdeki yer isimleri sözlük kapsamına dâhil edilecek mi?”¹. Bunlar,

¹ . <http://public.oed.com/aspects-of-english/shapers-of-english/place-names-in-the-oxford-english-dictionary/> (Son Erişim Tarihi: 10.12.2016)

birbirini tamamlayan önemli sorunlardır ve bir dizi çalışmayı gerekli kılar. Burada sadece il ve ilçe adlarıyla ilgili duruma yer verilebilmiştir.

Amaç

Bu çalışmanın genel amacı, özel yer adları kapsamındaki il ve ilçe adlarının bir genel sözlükteki konumunun değerlendirilmesidir. Özel amacı ise *Türkçe Sözlük*'ün bütüncül ve parçacıl yapısında bu adların doğru biçimde işlenip işlenmediğinin kontrol edilmesi ve çalışmanın sonunda *Türkçe Sözlük* hem de *Güncel Türkçe Sözlük* için çeşitli önerilerin hazırlanmasıdır.

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırmanın doküman analizi yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntemle göre daha önce üretilmiş olan bilgi ve belgelerin sistemli olarak incelenmesi esastır. Bunun için önce (bulgular kısmı) Türkiye'nin seksen bir ilinin ve dokuz yüz on dokuz ilçesinin *Türkçe Sözlük*'te yer alıp almadığı kontrol edilmiş, tüm illere ait maddeler listelenmiştir. İlçe adlarında ise sayının çokluğu göz önünde bulundurulmuş ve her harften bir ilçe adı listelenmiş, diğerleri ise liste dışında bırakılmıştır. Ayrıca modern genel sözlüklerin il ve ilçe adları ile ilgili uygulamalarına ait bulgulara da yer verilmiştir. Bu bulgular dünya çapında bilinirliği olan *Oxford Dictionary* ve *Cambridge International Dictionary of English* adlı eserlerden derlenmiştir.

Sonra tartışma kısmında ise bir genel sözlüğün bu adlar karşısında nasıl bir yol izleyebileceği değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede bir genel sözlüğün yazımında il ve ilçe adlarını içeren maddelerde izlenebilecek yollar Türkçe ve İngilizce (*Oxford Dictionary* ve *Cambridge International Dictionary of English*) sözlüklerinden örneklerle tanıklandırılmıştır. Ayrıca bu bölümde *Türkçe Sözlük*'teki madde girişlerinin sözlük bilimi açısından durumları da değerlendirilmiştir. Sonuç kısmında ise özel yer adları ile ilgili genel sözlüklerin takınacağı tavrı açıklanmış ve örnek madde tasarımları sunulmuştur.

Bulgular

Bulgular kısmı iki alt bölüme ayrılmıştır. Birincisi *Türkçe Sözlük*'te yer alan il adlarını içeren maddelerden oluşmaktadır. İl adları, sözlük yazımında ortaya çıkan sözlüksel hatanın belirgin biçimde gösterilebilmesi için coğrafi bölgeler dikkate alınarak sınıflandırılmıştır. Bu yüzden her bölgenin illeri ayrı bir kısımda ve alfabetik olarak listelenmiştir. İkinci alt bölüm ise ilçe adlarından oluşmaktadır. Ancak Türkiye'de 919 sayıda ilçe bulunduğu için her harften bir ilçe adı maddesi seçilmiş geriye kalanlar ise çalışmanın dışında tutulmuştur.

1. Türkçe Sözlük'te Yer Alan İl Adları

1.1. Akdeniz Bölgesi

Adana öz. a. (ada'na) Türkiye'nin Akdeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Antalya öz. a. (a'ntalya) Türkiye'nin Akdeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Burdur öz. a. (bu'rdur) Türkiye'nin Akdeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Hatay öz. a. (ha'tay) Türkiye'nin Akdeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Isparta öz. a. (ispa'rta) Türkiye'nin Akdeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Kahramanmaraş öz. a. (kahrama'nmaraş) Türkiye'nin Akdeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Mersin öz. a. (me'rsin) Türkiye'nin Akdeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Osmaniye öz. a. (osma:niye) Türkiye'nin Akdeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

1.2. Doğu Anadolu Bölgesi

Ağrı öz. a. (a'ğrı) Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Ardahan öz. a. (a'rdahan) Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Bitlis öz. a. (bi'tlis) Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Bingöl öz. a. (bi'ngöl) Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Elâzığ öz. a. (elâ'zığ) Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Erzincan öz. a. (e'rzincan) Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Erzurum öz. a. (e'rzurum) Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Hakkâri öz. a. (hakkâ:ri) Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Iğdır öz. a. (i'ğdır) Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Kars öz. a. Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Malatya öz. a. (mala'tya) Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Muş öz. a. Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Tunceli öz. a. (tu'nceli) Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Van öz. a. Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

1.3. Ege Bölgesi

Afyonkarahisar öz. a. Türkiye'nin Ege Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Aydın öz. a. (*a'yдын*) Türkiye'nin Ege Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Denizli öz. a. (*deni'zli*) Türkiye'nin Ege Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

İzmir öz. a. (*i'zmir*) Türkiye'nin Ege Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Kütahya öz. a. (*küta'hya*) Türkiye'nin Ege Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Manisa öz. a. (*mani'sa*) Türkiye'nin Ege Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Muğla öz. a. (*mu'ğla*) Türkiye'nin Ege Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Uşak öz. a. (*u'şak*) Türkiye'nin Ege Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

1.4. Güneydoğu Anadolu Bölgesi

Adıyaman öz. a. (*adı'yaman*) Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Batman öz. a. (*ba'tman*) Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Diyarbakır öz. a. Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Gaziantep öz. a. (*ga:zi'antep*) Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Kilis öz. a. (*ki'lis*) Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Mardin öz. a. (*ma'rdin*) Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Siirt öz. a. Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Şanlıurfa öz. a. (*şanlı'urfa*) Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Şırnak öz. a. (*şır'nak*) Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

1.5. İç Anadolu Bölgesi

Aksaray öz. a. (*a'ksaray*) Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Ankara öz. a. (*a'nkara*) Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde illerinden biri, Türkiye'nin başkenti

Çankırı öz. a. (*ça'nkırı*) Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Eskişehir öz. a. (*eski'şehir*) Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Karaman öz. a. (*kara'man*) Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Kayseri öz. a. (*kayse'ri*) Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Kırıkkale öz. a. (*kırır'kkale*) Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Kırşehir öz. a. (*kı'rşehir*) Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Konya öz. a. (*ko'nya*) Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Nevşehir öz. a. (*ne'vşehir*) Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Niğde öz. a. (*ni'ğde*) Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Sivas öz. a. (*si'vas*) Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Yozgat öz. a. (*yo'zgat*) Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

1.6. Karadeniz Bölgesi

Amasya öz. a. (*ama'sya*) Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Artvin öz. a. (*a'rtvin*) Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Bartın öz. a. (*ba'rtın*) Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Bayburt öz. a. (*ba'yburt*) Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Bolu öz. a. (*bo'lu*) Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Çorum öz. a. (*ço'rum*) Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Düzce öz. a. (*dü'zce*) Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Giresun öz. a. (*gire'sun*) Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Gümüşhane öz. a. (*gümü'sha:ne*) Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Karabük öz. a. Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Kastamonu öz. a. (*kasta'monu*) Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Ordu öz. a. (*o'rdü*) Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Rize öz. a. (*ri'ze*) Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Samsun öz. a. (*sa'msun*) Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Sinop öz. a. (*si'nop*) Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Tokat öz. a. (*to'kat*) Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Trabzon öz. a. (*tra'bzon*) Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Zonguldak öz. a. (*zo'nguldak*) Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

1.7. Marmara Bölgesi

Balıkesir öz. a. (*balı'kesir*) Türkiye'nin Marmara Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Bilecik öz. a. (*bile'cik*) Türkiye'nin Marmara Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Bursa öz. a. (*bu'rsa*) Türkiye'nin Marmara Bölgesi'nde yer alan illerden biri

Çanakkale öz. a. (*çana'kkale*) Türkiye'nin Marmara Bölgesi'nde yer alan illerden biri

Edirne öz. a. (*edi'rne*) Türkiye'nin Marmara Bölgesi'nde yer alan illerden biri

İstanbul öz. a. (*ista'nbul*) Türkiye'nin Marmara Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Kırklareli öz. a. (*kırkla'reli*) Türkiye'nin Marmara Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Kocaeli öz. a. (*koca'eli*) Türkiye'nin Marmara Bölgesi'nde yer alan illerden biri

Sakarya öz. a. (*saka'rya*) Türkiye'nin Marmara Bölgesi'nde yer alan illerden biri

Tekirdağ öz. a. (*teki'rdağ*) Türkiye'nin Marmara Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

Yalova öz. a. (*yalo'va*) Türkiye'nin Marmara Bölgesi'nde yer alan illerinden biri

2. Türkçe Sözlük'te Yer Alan İlçe Adları

Türkiye'de İçişleri Bakanlığının verilerine göre 919 ilçe bulunmaktadır². Bu ilçelerin tümü sözlükten kontrol edilmiş, bu bölüme tüm ilçeleri temsilen her harften bir madde seçilmiştir. Buna göre *Türkçe Sözlük*'te ilçe adlarına ait maddeler şöyle hazırlanmıştır:

2.1. Türkçe Sözlük'te Yer Alan İlçeler

Altınözü öz. a. (*altı'nözü*) Hatay iline bağlı ilçelerden biri

Boğazlıyan öz. a. (*boğa'zlıyan*) Yozgat iline bağlı ilçelerden biri

Ceyhan öz. a. (*ce'yhan*) Adana iline bağlı ilçelerden biri

Çayeli öz. a. (*ça'yeli*) Rize iline bağlı ilçelerden biri

Dazkırı öz. a. (*da'zkırı*) Afyonkarahisar iline bağlı ilçelerden biri

Eleşkirt öz. a. (*ele'şkirdi*) Ağrı iline bağlı ilçelerden biri

Finike öz. a. (*fini'ke*) Antalya iline bağlı ilçelerden biri

Göle öz. a. (*gö'le*) Ardahan iline bağlı ilçelerden biri

Hafik öz. a. (*ha:fîği*) Sivas iline bağlı ilçelerden biri

² . <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx> (Son Erişim Tarihi: 15.12.2016)

- Ilgaz *öz. a. (i'lgaz)* Çankırı iline bağlı ilçelerden biri
- İncirliova *öz. a. (incirli'ova)* Aydın iline bağlı ilçelerden biri
- Kepsut *öz. a. (ke'psut)* Balıkesir iline bağlı ilçelerden biri
- Lâpseki *öz. a. (lâ'pseki)* Çanakkale iline bağlı ilçelerden biri
- Meriç *öz. a. (me'rici)* Edirne iline bağlı ilçelerden biri
- Nilüfer *öz. a.* Bursa iline bağlı ilçelerden biri
- Osmancık *öz. a. (osma'ncığı)* Çorum iline bağlı ilçelerden biri
- Ödemiş *öz. a. (öde'miş)* İzmir iline bağlı ilçelerden biri
- Palu *öz. a. (pa'lu)* Elâzığ iline bağlı ilçelerden biri
- Reşadiye *öz. a. (reşa:diye)* Tokat iline bağlı ilçelerden biri
- Safranbolu *öz. a. (safra'nbolu)* Karabük iline bağlı ilçelerden biri
- Şenpazar *öz. a. (şe'npazar)* Kastamonu iline bağlı ilçelerden biri
- Tomarza *öz. a. (toma'rza)* Kayseri iline bağlı ilçelerden biri
- Ula *öz. a. (u'la)* Muğla iline bağlı ilçelerden biri
- Üzümlü *öz. a. (ü'zümlü)* Erzincan iline bağlı ilçelerden biri
- Varto *öz. a. (va'rto)* Muş iline bağlı ilçelerden biri
- Yunak *öz. a. (yu'nağı)* Konya iline bağlı ilçelerden biri
- Zeytinburnu *öz. a. (zeyti'nburnu)* İstanbul iline bağlı ilçelerden biri

2.1. Türkçe Sözlük'te Yer Almayan İlçeler

Türkçe Sözlük'te ilçe adlarından birkaç tanesi yer almamaktadır. Sözlüğe eklenmemiş ilçeler şunlardır:

Merkezefendi (Denizli), Gökaya (Düzce), Antakya, Arsuz, Defne, Payas (Hatay), Karabağlar (İzmir), Dulkadiroğlu, Onikişubat (Kahramanmaraş), Şehzadeler, Yunusemre (Manisa), Artuklu (Mardin), Mentеше, Seydikemer (Muğla), Altınhisar (Niğde), Altınordu, Karadüz (Ordu), Tillo (Siirt), Eyyübiye, Haliliye, Karaköprü (Şanlıurfa), Ergene, Kapaklı, Marmaraereğlisi, Süleymanpaşa (Tekirdağ), Ortahisar (Trabzon), İpekyolu (Van), Kilimli, Kozlu (Zonguldak).

3. Modern Genel Sözlüklerde İl Adları

Batı'da hazırlanan genel sözlüklerden *Cambridge International Dictionary of English* ve *Oxford Dictionary* sözlüklerinde il adlarına ait bulgular şu şekildedir:

London (Londra)	Oxford Dictionary proper noun (özel isim)	1. The capital of the United Kingdom, situated in SE England on the River Thames; population (Greater London) 7.619.800 (est. 2008). <i>1. Thames Nehri üzerinde Kuzeydoğu İngiltere'de İngiltere'nin başkenti; nüfusu (Büyük Londra) 7.619.800 (yaklaşık olarak, 2008)</i>
		2. An industrial city in SW Ontario, Canada, situated to the north of Lake Erie; population 353,395 (2006). <i>2. Canada, Güney Batı Ontario içinde bir sanayi şehri, Erie Gölünün kuzeyinde; nüfusu 353.395 (2006)</i>
	Cambridge International Dictionary of English noun (isim)	The capital city of England and the United Kingdom, in the south-east of England on the River Thames. It has a population of over 13 million people and is the location of the UK Parliament, the Queen's main home Buckingham Palace, the Bank of England, and the London Stock Exchange. <i>Birleşik Krallık ve İngiltere'nin Başkenti Thames Nehri üzerinde, İngiltere'nin güneydoğusundadır. 13 milyonu aşkın bir nüfusa sahip, İngiltere Parlamentosunun, kraliçenin ana evi Buckingham Sarayının, İngiltere Merkez Bankasının ve Londra Menkul Kıymetler Borsasının bulunduğu yer</i>
Manchester	Oxford Dictionary proper noun (özel isim)	An industrial city and metropolitan district in NW England; population 396,300 (est. 2009). Founded in Roman times, it developed in the 18th and 19th centuries as a centre of the English cotton industry. <i>Kuzey Batı İngiltere'de metropoliten bölge ve sanayi şehri; nüfusu 396.300 (yaklaşık olarak, 2009). Roma zamanında kurulan şehir 18. ve 19. yüzyıllarda İngiltere'nin pamuk sanayisinin merkezi olarak gelişmiştir.</i>
	Cambridge International Dictionary of English noun (isim)	1. a large city in northwest England <i>1. Kuzeybatı İngiltere'de büyük bir şehir.</i>
		2. a city in the US state of New Hampshire <i>2. Amerika Birleşik Devletinin New Hampshire eyaleti içinde bir şehir.</i>
Oxford	Oxford Dictionary proper noun (özel isim)	A city in central England, on the River Thames, the county town of Oxfordshire; population 146,100 (est. 2009). Oxford University is located there. <i>Thames Nehri üzerinde Orta İngiltere'de bir şehir, Oxfordshire'ın ilçe merkezi; nüfusu 146.100 (yaklaşık olarak, 2009). Oxford Üniversitesi orada bulunmaktadır.</i>
	Cambridge International Dictionary of English noun (isim)	a city in south east England, famous for its university <i>Güneydoğu İngiltere'de bir şehir, üniversitesi ile ünlüdür.</i>

Chelmsford	Oxford Dictionary proper noun (özel isim)	A cathedral city in SE England, the county town of Essex; population 107,800 (est. 2009). <i>Essex'e ait il merkezi, Güney Batı İngiltere'nin bir kilise şehri; nüfusu 107,800 (tahmin edilen 2009)</i>
	Cambridge International Dictionary of English	-
Brighton and Hove	Oxford Dictionary proper noun (özel isim)	Brighton, A resort on the south coast of England, in East Sussex; population 127,700 (est. 2009). It was patronized by the Prince of Wales (later George IV) from c.1780 to 1827, and is noted for its Regency architecture. It became a city (with Hove) in 2000. <i>Doğu Sussex içinde İngiltere'nin güney sahili üzerinde bir tatil yeri; nüfusu 127,700 (tahminen, 2009). 1780'den 1827'ye kadar Galler Prensi (daha sonradan 4. George) tarafından himaye edildi ve hükümdarlık mimarisi ile tanınır. 2000 yılında (Hove ile birlikte) şehir oldu.</i> Hove, A resort on the southern coast of England, a city (with Brighton) from 2000; population 69,500 (est. 2009). <i>2000 yılından beri (Brighton ile birlikte) bir şehir, İngiltere'nin güney sahili üzerinde bir tatil yeri.</i>
	Cambridge International Dictionary of English	-
Stoke-on-Trent	Oxford Dictionary proper noun (özel isim)	A city on the River Trent in Staffordshire, central England; population 248,300 (est. 2009). It has long been the centre of the Stafford shire pottery industries. <i>Staffordshire içinde River Trent nehri üzerinde bir şehir; nüfusu 248,300 (tahminen, 2009). Uzun zamandır, Staffordshire çömlekçilik endüstrisinin merkezi konumundadır.</i>
	Cambridge International Dictionary of English	-

Tablo 1: Modern yabancı genel sözlüklerde il adları

3. Modern Genel Sözlüklerde İlçe Adları

İngilizcenin ve dünyanın sayılı sözlüklerinden olan *Cambridge International Dictionary of English* ve *Oxford Dictionary* eserlerinde ilçe adlarına ait bulgular şunlardır:

Richmond	Oxford Dictionary proper noun (özel isim)	1. A town in northern England, on the River Swale in North Yorkshire; population 9,000 (est. 2009). <i>Kuzey Yorkshire içinde, Swale Nehri üzerinde, İngiltere'nin kuzeyinde bir ilçe; nüfusu 9.000 (yaklaşık olarak, 2009).</i>
		2. A residential borough of Greater London, situated on the Thames. It contains Hampton Court Palace and the Royal Botanic Gardens at Kew. Full name Richmond-upon-Thames. <i>Thames Nehri üzerinde konumlu, Büyük Londra'nın bir yerleşim yeridir. Hampton Court Sarayı (Hampton Court Palace) ve Kew'de bulunan Botanik Bahçeleri (Botanic Gardens) buradadır. Tam ismi Richmond-upon-Thames'dir.</i>
		3... (İngiltere dışında bir yer adı olduğu için buraya dahil edilmedi.)
	Cambridge International Dictionary of English	-
Darlington	Oxford Dictionary proper noun (özel isim)	An industrial town in County Durham, NE England; population 87.000 (est. 2009). <i>County Durham içinde bir sanayi şehri, Kuzeybatı İngiltere; nüfusu 87.000 (yaklaşık olarak, 2009).</i>
	Cambridge International Dictionary of English	-
Acton	Oxford Dictionary	-
	Cambridge International Dictionary of English	-
Beckenham	Oxford Dictionary	-
	Cambridge International Dictionary of English	-

Tablo 2: Modern yabancı genel sözlüklerde ilçe adları

Tartışma

Şu bir gerçektir ki sözlükleri en çok öğrenciler, öğretmenler, gezginler ve bulmaca çözenler kullanmaktadır. Sözlük araştırmacıları da bu kişilerin ihtiyaçlarını analiz ederek sözlük

yazanlara rehberlik ederler. Bu yüzden sözlük araştırmalarında elde edilen veriler, sözlük hazırlayanlar tarafından dikkatle okunmalı ve uygun olan düzlemelerle eserlerini yazmalıdırlar. Bu, dolaylı olarak kullanıcı beklentilerini karşılamak anlamına gelir ki sözlüğün ve yazarın başarılı olmasında önemli bir rol oynayabilir. Birbirini tamamlayıcı olan bu çalışmalarda (sözlük araştırmaları ve sözlük hazırlama) “Hangi dil yapıları, hangi sözlüklerde yer almalıdır?” ve “Madde başı olarak kullanılan dil birimleri, hangi sözlüksel verilerle donatılmalıdır?” soruları, üzerinde en çok durulan konularındandır. Bu çalışmada da özel yer adlarının genel sözlüklerdeki durumu ele alınmıştır.

Sözlükler hazırlanırken yazarlar, doğal olarak daha önce oluşturulmuş bir havuzdan sadece belirli isimlerin seçimini ve bunları işlemeyi gerekli bulurlar. Zira hiçbir sözlük, ait olduğu dilin tüm dil birimlerini (eski, güncel, yabancı kökenli, terim vb.) kapsayacak genişlikte değildir. Bu yüzden yazarlar, birçok ilke belirleyip sözlüklerinin sınırlarını belirlerler. Dil birimleri arasından bir seçim yapmayı sağlayan bu ilkeler, genellikle sözlük hazırlayanların o anki görüşleri doğrultusunda şekillenir. Dil bilimi, tarih gibi sosyal bilimlerin ortak ilgi alanından olan özel yer adlarının hangi sözlüklerde, nasıl yer alacağı ile ilgili bir ortak fikir bulunmamasının nedeni de budur. Bu farklı düşünme biçimleri, özel yer adları (il ve ilçe) ile ilgili dil birimlerinin genel sözlüklerdeki konumuna dair üç farklı anlayışı ortaya çıkarmıştır. Yani yazarlar, genel sözlük hazırlarken üç farklı yöntemden birinin tercih etmektedir / edebilirler. Bunların ilki ve yukarıda Aksan’ın (1982: 84-85) da belirttiği gibi, diğer özel adlar gibi il ve ilçe adlarının sözlüğe dâhil edilmemesidir. Yakın bir zamana kadar Batı’da yazılan, özellikle İngiltere’de hazırlanmış sözlüklerde insanların, kurumların ya da yerlerin isimlerini madde başı olarak koymama eğilimi vardı. Örneğin *Oxford English Dictionary* (Oxford İngilizce Sözlüğü), Oxford adında bir madde başına sahipti. Fakat bu, şehir ismini kapsamazdı. Sözlükte, *Oxford Üniversitesi*, *Oxford Birliği* ve *Oxford Pantolonları* (1920’lerde öğrenciler arasında popüler olan geniş ayaklı pantolon türü) gibi madde başının diğer kelimeleri nitelediği bileşik sözcükler vardı³. Ancak bilgi teknolojilerinin gelişimiyle birlikte İngilizce sözlüklerde bir anlayış değişikliği oluşmaya başlamış ve günümüzde kullanılan *Cambridge International Dictionary of English*, *Oxford Dictionary* gibi sözlükler yer adlarını içermeye başlamıştır.

Yer adları ile ilgili olarak da sözlük bilimciler tarafından rutin bir biçimde derleme dâhil edilen “büyük merkez isimleri” (Londra, İstanbul, Roma vb.) vardır. Böyle davranan sözlük bilimcilere göre sözlüğe dâhil edilme hususunda büyük nüfusa sahip olan yerleşim yerleri, az nüfuslu olanlardan daha değerlidir (Durkin, 2016: 266-267). Bu da yazarların sözlük hazırlamada izleyebileceği ikinci yolu göstermektedir. Onlar, *Cambridge International Dictionary of English*

³ . <http://public.oed.com/aspects-of-english/shapers-of-english/place-names-in-the-oxford-english-dictionary/> (Son Erişim Tarihi: 20.12.2016)

eserinde olduğu gibi, önemli şehir adlarını eserlerine dâhil edebilir, diğerlerini de kapsam dışında tutabilirler. Günümüzde kullanıcılar *Cambridge International Dictionary of English* eserine başvurduğunda, Brighton and Hove, Chelmsford, Worcester gibi il adlarını bulamazlar. Ancak London, Manchester, Oxford gibi önemli şehir adlarını bulurlar. Türkçenin genel sözlüklerinden *Doğan Büyük Türkçe Sözlük* (Doğan, 2011) de bu yöntemle yazılmıştır. Kullanıcılar Ankara, Amasya, Çanakkale vb. şehirlerin adlarını sözlükte bulabilirken Ağrı, Çankırı, Diyarbakır vb. adları bulamazlar.

Sözlük bilimcilerin izleyebileceği üçüncü yol ise, *Türkçe Sözlük*'te veya *Oxford Dictionary*'de (Komisyon, 2010b) olduğu gibi, bütün şehir adlarını sözlüğe dâhil etmektir. *Türkçe Sözlük*'e başvuranlar, seksen bir ilin adını madde başı olarak görür. Keza *Cambridge International Dictionary of English*'de olmayan Brighton and Hove, Chelmsford, Worcester gibi il adları *Oxford Dictionary*'de bulunmaktadır.

Sözlük hazırlayanlar bu üç yöntemden birini tercih edebilirler. Bunda herhangi bir sakınca yoktur. Ancak bu tür isimlerin sözlüğe dâhil edilmesinde dikkat edilecek temel husus, bu maddelerde sözlük bilimi açısından önemli olan şey, madde girişlerinde verilen bilgidir. Burada birbirinin tekrarı olan, birkaç madde başını olmadıkları halde eş anlamlıymış gibi gösteren, tanıtıcı ve ayırt edici vasfı taşımayan vb. ifadelerden kaçınılmalıdır. Örneğin *Türkçe Sözlük*'te yer alan "Türkiye'nin Bölgesinde yer alan illerinden biri" tüm şehirlerin ortak madde girişidir (sadece Ankara için, "Türkiye'nin başkentidir" ifadesi eklenmiştir). Bu ortak madde girişleri, ait oldukları madde başlarını tanıtmaz. Hatta onları başka madde başları ile benzer kılar. Kullanıcılar açısından, özellikle Türkiye dışındaki kullanıcılar ve sözlüğün yapısını çok bilmeyenler için yanıltıcı bir bilgi girişidir. Bu yüzden ortak bilgiye sahip olan bu benzer madde girişleri, sözlük bilimi açısından hatalıdır. Oysa *Oxford Dictionary* ve *Cambridge International Dictionary of English* gibi modern genel sözlüklerde, sözlük bilimciler il adlarıyla ilgili madde girişlerini hazırlarken, yukarıda da (bulgular kısmında) görüldüğü gibi, her bir ilin öne çıkan *tarihi* (Buckingham Sarayının vb.), *sanayi* (pamuk sanayisinin merkezi vb.), *coğrafi* (Thames Nehri üzerinde, Orta İngiltere'de vb.), *sosyal* (metropoliten vb.), *kurumsal* (Oxford Üniversitesi, İngiltere Merkez Bankası, Londra Menkul Kıymetler Borsası vb.) yapıların adlarından ve *nüfus sayısından* yararlanmışlar. Böylece her bir il için ayırt edici, tanıtıcı, kullanıcıları bilgilendiren ve onları yönlendiren birer bilgi girişi sunabilmişler. Durumu somutlaştırmak için aşağıda yer alan ve üç sözlükten alınmış, ait oldukları ülkelerin başkentleri için hazırlanan maddelere bakılabilir. Bunlar:

Cambridge Dictionary: London noun (isim) Birleşik Krallık ve İngiltere'nin Başkenti Thames Nehri üzerinde, İngiltere'nin güneydoğusundadır. 13 milyonu aşkın bir nüfusa sahip, İngiltere Parlamentosunun, kraliçenin ana evi Buckingham Sarayının, İngiltere Merkez Bankasının ve Londra Menkul Kıymetler Borsasının bulunduğu yer

Oxford Dictionary: proper noun (özel isim) 1. Thames Nehri üzerinde Kuzeydoğu İngiltere’de İngiltere’nin başkenti; nüfusu (Büyük Londra) 7.619.800 (yaklaşık olarak, 2008)

2. Canada, Güney Batı Ontario içinde bir sanayi şehri, Erie Gölünün kuzeyinde; nüfusu 353.395 (2006)

Türkçe Sözlük: Ankara öz. a. (a'nkara) Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri, Türkiye'nin başkenti

İngilizce sözlükler, ilçe adlarını listelerken il adlarına göre biraz daha tutumludur. *Cambridge International Dictionary of English*'te ilçe adları bulunmazken *Oxford Dictionary*'de sadece çok önemli ilçelerin adları yer almaktadır. Örneğin bu sözlükte Richmond, Darlington gibi önemli ilçeleri arayanlar sözlükte bulabilirler. Ancak kullanıcılar, Acton, Beckenham, Dagenham gibi belirli bir yapıyla öne çıkmamış ilçeleri aradıklarında sözlükte bulamazlar.

Önemli ilçe adları, *Oxford Dictionary*'de il adlarına benzer biçimde hazırlanmış birer madde girişine sahiptir. Diğer ilçeler ise kapsam dışında bırakılmıştır. *Türkçe Sözlük*'te ise istisnalar hariç tüm ilçeler sözlüğe dâhil edilmiştir. Sözlüğe dâhil edilmeyen ilçe adlarının temel nedeni, yer adlarının bazen değişebilmesi ve sözlüğün hemen güncellenememesidir. Örneğin Siirt ilinin Aydınlar ilçesinin adı, yakın zamanda Tillo olarak değiştirilmiştir. Sözlükte Aydınlar adı hemen değiştirilemediği için Tillo adını arayanlar *Türkçe Sözlük*'te bulamazlar. Aynı şekilde 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'dan sonra *Türkçe Sözlük*'ün yeni baskısı yayımlanmadığından bu kanun kapsamında kurulan ilçelerin adları ya bulunmamakta ya da Arsu ilçesinde olduğu gibi “Hatay ili, Uluçınar bucağına bağlı bir yerleşim birimi” olarak gösterilmektedir. Görüldüğü gibi yerleşim yeri adları (özellikle ilçe ve daha küçük yerlerin adları), siyasi, sosyal veya doğal olaylar nedeniyle yöneticiler tarafından değiştirilebilen isimlerdir. Bu durum, sözlük bilimcilerin özel yer adlarını sözlüklerine dâhil edip etmemelerine karar verirken dikkatli olmalarını gerekli kılar.

Sonuç

Bu çalışmada üzerinde durulan özel yer (il ve ilçe) adları, sözlük hazırlayanların karşılaştığı önemli sorunlardan birini teşkil etmektedir. “Özel yer adları, sözlüğe dâhil edilmeli midir?”, “Özel yer adları, sözlüğe dâhil edilirse nasıl açıklanmalıdır?” soruları sözlük hazırlayanların zihnini oldukça meşgul eder. Bunun temel ve en önemli nedeni, özel yer adlarının tanımlanmasının zorluğudur. Örneğin “İstanbul nedir?” sorusuna sözlükte “İstanbul, Marmara Bölgesi’nde bulunan bir şehirdir.” demek sözlük bilimsel açıdan hatalıdır. Çünkü İstanbul’dan başka pek çok şehir bu bölgededir ve onlar için de benzer bir bilgi girişi vermek, tanımın ayırt edicilik vasfını kaybetmesine neden olmaktadır. Ancak bunun dışında verilecek bilgiler ansiklopediktir ve bir sözlüğün sınırlarını hem sözlük bilimsel açıdan hem de fiziksel alan açısından aşar. Yukarıda *Cambridge Dictionary* ve *Oxford Dictionary*’de Londra için hazırlanan madde, sözlüksel olmaktan ziyade ansiklopediktir. Sterkenburg’e göre bu durum, “bir sözlüğün dil bilimsel işaretler üzerine bilgi taşıdığı ve bu işaretlere tekabül eden göndergeler hakkında bilgi taşımadığı gibi sert bir bakış açısından yola çıkılarak varılmış bir sonuç” olsa da (Sterkenburg, 2003: 7-8) o, göndergeler hakkındaki bilgilerin, genellikle ansiklopedilerde bulunduğunu kabul eder. (Sterkenburg, 2003: 7-8). Çünkü sözlükler, göndergeler (Gönderge, bir obje ya da madde, bir işlem, yaşayan bir varlık; kısaca, bir sözcük birim tarafından bahsi geçilen etrafımızdaki dünyada olan bir varlıktır. Sterkenburg, 2003: 8) ile ilgili değil, sözlüksel birimlerin anlamlarının ve belirli dilsel durumlardaki kullanımları ilgili bilgi verir. Sözlük hazırlayanlar sözlüksel bilgi ile dil dışı bilgi olan ansiklopedik bilgileri birbirinden ayırt etmelidir. Birincisi, edatlar, belirteçler, bağlaçlar gibi sözcük işlevlerini ve bunların çeşitli kullanımları ile ilgilidir. Bunların anlamları, dil dışı herhangi gerçeklikten değil dilsel bir metinden türemektedir ve sözlükte bu metinlerde ortaya çıkan anlamlara uygun bir şekilde işlenmelidir. İkincisi olan ansiklopedik bilgiler ise, özel adları (kişi, yer vb.), tarihi olayları, siyasal, sosyal ve kültürel kurumları, coğrafik ve jeopolitik varlıkları, sanat eserleri, edebiyat ve müzik, mitler ve mitolojik karakterler, inançlar ve dinler, akademik bilim dalları vb. ile ilgilidir. Kısaca ansiklopediler, gerçekler hakkında yazılmış bir kitap ya da bir bilgi bankası (Kirkness, 2004: 59) olarak tanımlanabilir. Bu yüzden dil hakkındaki bilgiler ile dil dışı varlıklara ait bilgiler bir arada tutulmalıdır. Sözlük hazırlayanlar bu dil dışı varlıklara ait bilgi vermek istediklerinde, onları asıl metinden ayırarak ekler bölümüne yerleştirir. Dikkatli kullanıcılar, matbu bir sözlüğü ellerine aldıklarında onun genellikle üç bölümden oluştuğunu görürler: ön bölüm, orta bölüm (içerik) ve son bölüm (ekler). Ön bölümde genelde bir giriş bilgisi, basımın yenilikleri ya da yapısı, aranılan sözcüğün nasıl bulunacağı, kısaltmalar listesi vb. bilgilere yer verilir (Jackson, 2002: 25; Kirkness, 2004: 63). Sözlüğün asıl metni ise orta bölümde yer alır. Burada derlenen sözcükler belli bir düzen içerisinde (alfabetik, kavram alanına göre vb.) kullanıcılara sunulur. Son bölüm ise ekler olarak adlandırılır. Bazı sözlüklerin arka bölümü

yoktur, bazılarınınsa yüzlerce sayfa eki vardır. Ön bölüm çoğu sözlükte, temelde birbirine benzerken orta ve arka bölüm genelde daha çeşitli ve özgün olma eğilimindedir (Kirkness, 2004: 63). Bu bölümde yer alan bilgiler, bazen kelimeyle alakalı olmayabilir (Jackson, 2002: 25). Burada bazı terimler (dil bilgisi notları, ağız farklılıklarından kaynaklanan söyleyiş farklılıklarına dair notlar, ağırlık, uzunluk vb. ölçü terimleri, kimyasal elementler tablosu, Roma rakamları vb.), haritalar veya önemli yer ve kişilerin resim ve biyografileri yer alır. Bu kısma, benzer nitelikte olan özel yer adlarını (il ve ilçe adlarını) eklemek, sözlüklerin dilsel bilgi ile ansiklopedik bilgiyi birbirinden ayırması bakımından önemlidir. Böylesi bir davranış, sözlük bilimi açısından daha tutarlı sonuçlar ortaya çıkarır.

Özel yer adlarını sözlüklerin ekler bölümüne yerleştirmek, sözlük hazırlayanların önündeki tek seçenek değildir. Bunun dışında yer adları sözlükleri hazırlamaları veya genel sözlüklerin çevrimiçi sürümlerinde bu maddelere yer vermeleri de mümkündür. Zira Türkçede ve diğer dillerde sadece yer adlarıyla sınırlanmış özel sözlükler bulunmaktadır. Ayrıca çevrimiçi sözlüklerinin gelişimi, sözlükler ile ansiklopediler arasındaki ayrımı da azaltmıştır. Modern çevrimiçi sözlüklerde kelime ile ilgili her türlü bilgiye yer verilmekte, alan sınırlaması olmadığı için ya da yazma alanı çok geniş olduğu için kelimelerle ilgili uzun uzun açıklamalar yapılabilmektedir. Bu yüzden *Türkçe Sözlük*'ün çevrimiçi sürümü olan *Güncel Türkçe Sözlük*'e Türkiye'nin tüm şehir ve ilçelerinin yiyeceklerden, tarihi yapılardan, sosyolojik ve turistik özelliklerden, önemli kişi ve olaylardan vb. yararlanılarak hazırlanmış; tanıtıcı, yöreye özgü bilgiler içeren; başta öğrenci, öğretmen ve seyyahları bilgilendiren ve yönlendiren bir içeriğe sahip maddeler biçiminde eklenmesi faydalı olacaktır. Örneğin *Güncel Türkçe Sözlük*'te özel yer adları, sözlük kullanıcılarının beklentisi doğrultusunda şu şekilde (her bölgeyi temsilen bir il adı dikkate alınmıştır) hazırlanabilir:

Ankara öz. a. Türkiye'nin başkenti ve en kalabalık ikinci şehridir. Nüfusu 2015 itibarıyla tahminen 5.270.575 kişidir. İç Anadolu Bölgesi'nde ve Türkiye'nin merkezine yakın bir konumda yer alır. Şehirde Hititler, Frigyalılar, Lidyalılar, Persler, Galatlar, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Osmanlılar ve Türkiye Cumhuriyetine ait tarihi yapılar bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Mustafa Kemal'in kabri Anıtkabir, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Anadolu Medeniyetler Müzesi buradadır. İlin adını taşıyan tavşanı, keçisi ve kedisi dünya çapında bilinir. Armudu, çiğdemi, Ankara tavası (bir çeşit yemek), ve maden suları (Kızılcahamam ve Beypazarı) ile ülke çapında tanınır. Seğmenleri önemli birer halk kültürünü temsil eder. Türkiye'nin en önemli savunma sanayisi, yazılım ve elektronik sektörleri buradadır⁴.

⁴ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Ankara> (Son Erişim Tarihi: 10.12.2016)

Hatay öz. a. Asî nehrinin ortadan ayırdığı bu şehir, 1.533.507 nüfusu ile (2015 yılı tahmini rakamları) Türkiye'nin en kalabalık on üçüncü ilidir. Doğusunda ve güneyinde Suriye Cumhuriyeti bulunmaktadır. Şehir sınırları içerisinde Suriye Cumhuriyeti ile bağlantıyı sağlayan üç sınır kapısı (Cilvegözü, Yayladağı ve Karbeyaz) bulunmaktadır. Batısındaki Akdeniz'e açılan limanı, Türkiye'nin en büyük demir çelik işleme ve üretim yerini dünyaya bağlar. Hatay, tarih boyunca dinlerin ve farklı inançların bir arada yaşadığı, başta İslamiyet, Hıristiyanlık ve Musevi inançlarına ait varlıkların özenle korunduğu bir hoşgörü kentidir. Hıristiyanlar için önemli olan Saint Pierre Kilisesi, Kuran-ı Kerimde zikredilen Habibi Neccar'ın adını taşıyan camii ve türbe, dünyanın ilk ışıklandırılmış caddesi, dünyanın sayılı arkeolojik müzelerinden biri vb. bu şehirde korunmuş olan önemli tarihi kültür öğeleridir. Kâğıt kebabı, tepsi kebabı ve künefe başta olmak üzere yöreye özgü ve oldukça popüler yiyecekler ülke çapında yüksek bilinirliğe sahiptir⁵.

İstanbul öz. a. Türkiye'nin en kalabalık, ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan en önemli şehridir. Türkiye'nin kuzeybatısında, Marmara kıyısı ve Boğaziçi boyunca, Haliç'i de içine alacak şekilde kurulmuştur. Hem Asya ve hem de Avrupa kıtasında yer alan ve bu iki kıtayı birbirine bağlayan İstanbul, dünyanın en eski şehirlerinden biridir. Pek çok eski imparatorluk bu şehre hâkim olmak istemiş, Roma, Bizans ve Osmanlı imparatorlukları burayı başkent yapmışlardır. Bu yüzden İstanbul'da pek çok tarihi yapı bulunmaktadır. Süleymaniye, Anadolu Hisarı, Rumeli Hisarı, Ayasofya, Dolmabahçe Sarayı, Topkapı Sarayı, Bozdoğan Su Kemeri, Eyüp Sultan Camisi, Sultan Ahmet Camisi, Galata Kulesi, Kız Kulesi, Yerebatan Sarnıcı bu tarihi yapılardan sadece bir kaçıdır. Kara ve deniz ticaret yollarının bir kavşağı olan bu tarihi kent, gıda, tekstil, petrol ürünleri, kauçuk, metal eşya, deri, kimya, ilaç, elektronik, cam, teknolojik ürünler, makine, otomotiv, ulaşım araçları, kâğıt ve kâğıt ürünleri, alkollü içkiler vb. ürünlerin de üretim merkezidir. 2010 yılında Avrupa Kültür Başkenti ilan edilen İstanbul, Uluslararası İstanbul Film Festivali'ne, 2 yılda bir düzenlenen İstanbul Bienali'ne (güzel sanatlarla ilgili), İstanbul Motor Show'una, onlarca sergi, konser ve davete ev sahipliği yapmaktadır. Günümüzde köprüleri, havaalanları, otelleri ve eğlence mekânları ile modern Türkiye'nin tanıtım yüzüdür⁶.

Muğla öz. a. Yaklaşık bir milyon (2015 itibarıyla) nüfusu olan bu şehir, Ege Bölgesi ile Akdeniz Bölgesinin kesiştiği Anadolu'nun güneybatısında yer alır. Dalaman, Fethiye, Marmaris, Datça ve Bodrum gibi çok yoğun turist çeken yerleri bulunmasının yanında sınırları içindeki 103 ören yeri ile dikkat çekmektedir. Tasarımları, ahşap işçilikleri, tavan işlemleri ile Muğla evleri Türk geleneksel mimarisinin önemli özgün bir modeller arasında yer almaktadır. İlin başlıca geçim kaynağı turizm olmasına rağmen, burada yaşayanlar şehrin yer altı zenginliklerinden önemli bir ekonomik getiri sağlarlar. Şehirde, Yatağan Termik Santrali, Yeniköy

⁵ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Hatay> (Son Erişim Tarihi: 10.12.2016)

⁶ <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0stanbul> (Son Erişim Tarihi: 10.12.2016)

Termik Santrali, Kemerköy Termik Santrali gibi Türkiye'nin elektrik ihtiyacını karşılamaya katkı sağlayan enerji üretim tesisleri bulunmaktadır⁷.

Rize öz. a. Türkiye'nin en çok yağış alan illerin biri olan Rize'de mavi (deniz) ve yeşil (doğanın) iç içedir. Türkiye'nin çay merkezidir. Burada başta ÇAYKUR, Lipton, Doğu Çay vb. firmaların çay toplama ve işleme merkezleri bulunmaktadır. Ayrıca şehirde kivi de önemli bir tarım ürünüdür. Şehir uzunlamasına Karadeniz'e uzandığından oldukça uzun bir kıyı şeridi ve irili ufaklı balıkçı limanları bulunmaktadır. Bu limanlar insanların balık avlama ve pazarlama işlerinde önemli bir yere sahiptir. Hamsi tava, hamsi buğulama, mıhlama, balık çorbası, karalâhana sarması, kuru fasulye, fındıklı sütlaç bu yöreye seyahat edenlerin yiyebileceği özel yerel lezzetlerdir. Kemeç ve tulum tüm Doğu Karadeniz'de olduğu gibi buranın da başlıca müzik aletleridir. Horon ise önemli bir folklorik seyirliktir. Recep Tayyip Erdoğan, Mesut Yılmaz gibi devletin yüksek mevkilerinde görev almış pek çok kişi bu şehirlidir⁸.

Şanlıurfa öz. a. İki milyon civarındaki nüfusuyla Türkiye'nin en kalabalık dokuzuncu şehridir (2014 sonu itibarıyla). Halk arasında Urfa diye bilinen bu şehir, Kurtuluş Savaşında gösterdiği başarısından dolayı 1984 yılında TBMM tarafından "Şanlı" unvanı ödüllendirilmiştir. Harran Ovası gibi geniş ve verimli bir arazinin üzerine kurulu olan bu şehir, Kur'an, İncil ve Tevrat'ta bahsedilen Hz. İbrahim peygamberin doğum yeri olarak kabul edilir. Bugün şehirde Hz. İbrahim Camii bu olaya atıfta bulunan önemli bir eserdir. Balıklıgöl, Eyyüp Peygamber'in Makamı, Halfeti (Saklı Cennet), bilinen en eski mabedi olan (MÖ 11000 yıllarında kullanılmış) Göbeklitepe Höyüğü gibi tarihi, dini ve turistik mekânlar şehrin önemli simgelerindedir. Ayrıca kebablarıyla da ünlü bir şehirdir⁹.

Van öz. a. Türkiye'nin en büyük gölüne (Van Gölü) sahip olan bu şehir, yaklaşık bir milyonluk nüfusuyla civardaki en büyük yerleşim yeridir. Türkiye'nin İran'a açılan kapısıdır. Van'ın Urartulara uzanan tarihi bir geçmişi vardır. Medler, Persler, Büyük İskender, Selevkoslar, Ermeniler, Romalılar, Sasaneler, Bizanslılar, Müslüman Araplar, Selçuklular ve Osmanlılar bu şehrin geçmişinde önemli izlere sahiptir. Van Ulu Cami, Van Hüsrevpaşa Cami, Van Hz. Ömer Cami, Van Müzesi, Van Urartu Müzesi, Van Kalesi, Hoşap Kalesi, Çavuştepe Kalesi gibi tarihi binalar bu uzun tarihi geçmişin günümüzdeki birer temsilcisidir. Şehrin en önemli geçim kaynağı hayvancılıktır. Hayvansal ürünler arasından Van otlu peyniri en çok bilinen yöresel üründür. Ayrıca diğer yöresel ürünlerden oluşturulan Van kahvaltısı da çok ünlüdür. Gözleri farklı renklerden olan, tüyleri beyaz renkli Van kedisi ise şehrin bilinen önemli tanıtım yüzüdür¹⁰.

⁷ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Mu%C4%9Fla> (Son Erişim Tarihi: 10.12.2016)

⁸ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Rize> (Son Erişim Tarihi: 10.12.2016)

⁹ <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Ean%C4%B1urfa> (Son Erişim Tarihi: 10.12.2016)

¹⁰ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Van> (Son Erişim Tarihi: 10.12.2016)

Kaynaklar

- Akalın, Şükrü Halûk. (2010). “Sözlük Bilimi ve Sözlükçülük”. *Türk Dili*, 698: 162-169.
- Aksan, Doğan. (1982). *Her Yönüyle Dil -Ana Çizgileriyle Dilbilim- C. 3*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Burkhanov, Igor. (1998). *Lexicography: A Dictionary of Basic Terminology*. Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej.
- Cabre, M. Teresa. (1999). *Terminology Theory, Methods and Applications*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Dash, Niladri Sekhar. (2007). “The Art of Lexicography”, *Encyclopedia of Life Support Systems* (ed. Vesna Muhvic-Dimanovski-Lelija Socanac). Oxford: EoLSS Publishers: 224-276.
- Doğan, Mehmet.(2011). *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Yazar Yayınları.
- Durkin, Philip. (2016). *The Oxford Handbook of Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
- Hartmann, Reinhard Rudolf Karl ve James, Gregory. (2002). *Dictionary of Lexicography*. London: Routledge.
- Jackson, Howard. (2002). *Lexicography: An Introduction*. London and New York: Taylor & Francis Routledge.
- Kirkness, Alan. (2004). "Lexicography". *The Handbook of Applied Linguistics* (ed. A. Davies & C. Elder). Oxford: Blackwell: 54–81.
- Kocaman, Ahmet.(1998). “Dilbilim, Sözlük, Sözlükçülük”. *Kebikeç*, 6: 111-113.
- Komisyon. (1995). *Cambridge International Dictionary of English* (ed. Paul Procter). Cambridge: Cambridge University Press.
- Komisyon.(2010_a) *Türkçe Sözlük* (ed. Şükrü H. Akalın). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Komisyon.(2010_b) *Oxford Dictionary of English* (ed. Angus Stevenson). Oxford: Oxford University Press.
- Sterkenburg, Piet van. (2003). “The dictionary: Definition and history”. *A Practical Guide to Lexicography* (ed. Piet van Sterkenburg). Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company: 3-17.
- Topaloğlu, Ahmet. (2010). “Türkçede Genel ve Özel Sözlükler ile Sözlük Yazımı”. *Türkiye’de ve Dünya’da Sözlük Yazımı ve Araştırmaları Uluslar Arası Sempozyumu Bildirileri*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat: 25-28.
- Vardar, Berke. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

Çevrimiçi Kaynaklar

<http://public.oed.com/aspects-of-english/shapers-of-english/place-names-in-the-oxford-english-dictionary/> (Son Erişim Tarihi: 10.12.2016)

<http://public.oed.com/aspects-of-english/shapers-of-english/place-names-in-the-oxford-english-dictionary/> (Son Erişim Tarihi: 20.12.2016)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0stanbul> (Son Erişim Tarihi: 10.12.2016)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eanl%C4%B1urfa> (Son Erişim Tarihi: 10.12.2016)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Ankara> (Son Erişim Tarihi: 10.12.2016)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Hatay> (Son Erişim Tarihi: 10.12.2016)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Mu%C4%9Fla> (Son Erişim Tarihi: 10.12.2016)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Rize> (Son Erişim Tarihi: 10.12.2016)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Van> (Son Erişim Tarihi: 10.12.2016)

<https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx> (Son Erişim Tarihi: 15.12.2016)